

Sírunk, amit visszasírunk

(avagy „egy talán soha nem volt valóság üzenete”;
a nosztalgiáról kétféle nekifutásban – meg ilyenek)

Kétszer, időben is eléggé távol eső próbálkozással fogtam bele ebbe a témába, és amikor tovább nem halaszthatóan el kellett volna döntenem, melyik megközelítés, illetve szövegváltozat legyen a végleges, vagy hogy hogyan fűzzem őket egybe, elbizonytalanodtam. Végül beláttam, hogy az efféle bizonytalanság éppúgy része és tárgya témánknak, mint bármely más, boncolgatásra érdemes eleme. Nem a cél a fontos, hanem a hozzá vezető út, azaz utak. Ennek jegyében két bevezető-félét fogok felolvasni, amelyek éppen ezért gondolatilag néha érintkeznek, összefutnak – nem okvetlenül szigorú logikai séma szerint. (Elvégre ez a tanácskozás egy nyitott, élő szellemi műhely, nem a kőbe vésett akadémiai értekezések helye.)

1. nekifutás: sors és irodalom

A kétszeri nekifutáson belül, már az elsőben is két dolog folyik egybe – a gondolataimban és a papíron – leginkább valószínűleg azért, mert valójában nem is kettő, hanem nagyon is egy a gondolat lényege. Először mindenesetre Mák Ferenc tavalyi, az Aracsban megjelent beköszönő sorai késztettek arra, hogy végiggondoljam egy „talán soha nem volt valóság” sorskérdéseit. Merthogy eléggé nyilvánvalóan jómagam is ennek a talán sosemvolt világnak a szülőtte – és bárhová is sodorjon a sors – örökös lakója vagyok. A lélekben és az írópapíron egyaránt szakadatlanul zajló szélmalomharc tárgya és színtere ez a már-már szakrális dimenzió.

A végiggondolás persze szándéknak is túlzás, de a lírai főszerkesztői sorok szomorúsága olyan mértékig csengett egybe önnön kedvenc szomorúságom szférikus hangnemével, hogy úgy éreztem, rögtön tele kell rónom néhány árkuşt ugyanebben d-mollban (bár egy pohár bor után elbizonytalanodtam, hogy mégis talán inkább a-moll). Lehet, ez a tétovázás volt az oka, de a címnél, az alcímnél és az ezekhez fűzött négy darab lábjegyzetnél akkor nem jutottam tovább.

A második dolog viszont, ami jelzésem szerint itt egybefolyik, az előzővel, a jelen tanácskozás tárgya,

a nosztalgia kérdésköre. Továbbra is úgy vélem, hogy biccenés nélkül folytathatom azoknál az agyon lábjegyzetelt címkezdeményeknél.

„Talpunkkal még felismerjük az otthoni járdák téglakockáit, a távoli harangszó a vasárnapi ebédek ünnepi hangulatát idézi, s az imádságunk is a gyermekkorunk estéit juttatja eszünkbe, ám mindez már csak emlék. Távoli fényességek bátorító ragyogása, egy talán soha nem volt valóság, még megtartó üzenete.” – írja Mák Ferenc.¹ (Véletlen lenne, hogy alig pár nappal korábban vettem papírra néhány sort a régi téglajárdákról? - Erre még visszatérünk.)

És egy másik, ugyaninnen kiragadott, messzire vezető gondolat: „Valahol az ellenünk épített társadalom peremén téblábolunk (...)”

Rémlik már, hova is vezetnek és milyen messzire téblábolhatunk talán sosem volt világunkból azokon a téglajárdákon?

De ez az út talán túlságosan is nyilvánvaló, próbáljuk messzebbről! Fekete J. Jóska barátunk idézi könyvében Szent Ágostont: (és milyen jól teszi, hiszen hogyan is juthatna az ember manapság ilyen olcsón egy jó Szent Ágoston idézethez? Mert ugye ki olvas mostanában ténylegesen Szent Ágostont?) Szóval azt mondja Aurelius mester:

„Ha pedig a feledésre emlékezem, jelen van az emlékezés és a feledés is. Az emlékezet, mert vele emlékezem, és a feledés, mivel reá emlékezem.”²

Valami ilyesmi ez a mi, titkolt vagy félig bevallott nosztalgiánk.

Valami, ami a kisebbségi létezőmódban és a centrumban (anyaországban) nem tér el szignifikánsan, bármily különböző is tárgyát és külsőségeit tekintve: ez éppen a nosztalgia. Ugyanazon pszichológiai, emberi jelenségről van szó. Kádár nosztalgia, Tito nosztalgia? Ég és föld? Dehogy: sár és sár. Ugyanazon langyos dagonya, amelynek áporodott mocskában kéjesen meghemperednének ma is oly sokan. Sokkal, sokkal többen, mint gondolnánk...

Voltak bejáródott lelki módszereink lelkiismeretünk elaltatására, a leforrasztott ércokorsók fogadására,

¹ Az Aracs, mint katedrális, főszerkesztői vezércikk az Aracs 2008. 4. számában.

² Idézi: Fekete J. József Teremtett világok, 2006.

amelyek ma is működnek, pl. az összesen 61 évre ítélt temerini fiúk esetében... Bizony, hölgyei és uraim, ez még az élő nosztalgia szerves része! A technikák maradtak. „Jó”, hogy volt nekünk Bezdán, Csúrog, mert az évtizedek alatt kifejlesztett és alkalmazott pszichoszerszámok nélkül ilyenkor például szarban lennénk!

Miben is leledzik valójában ez a hétköznapi, nagyon is elterjedt lelki kór, a nosztalgia? Nem az írók találmánya, ők csupán abban különböznek a többi halandótól, hogy maradandó bűnjeleket hagynak maguk után.

Melyik nőnek nem lehet megbizizgálni a fantáziáját egy kis visszarévedéssel azokra a gyorsan múltó évekre, amikor pusztá pillantásukkal igazítani tudtak a világ menetén, amikor egyetlen kacér mosolyukért megalázkodni is hajlandóak voltak a mostanára már oly morcos, zárkózott, foghegyről is kelletlenül válaszoló hím egyedek!

A férfiak meg a gyerekkorukért vannak legalább ennyire oda. Hiányzik anyuci, a biztonság – amikor még szabad volt sírni, oltalmat keresni, büntetlenül kimutatni, ha fáj. Miként a női szépség – ha egyszer elveszett – ez sem tér már vissza soha. Meleg dagonyája tehát mindkettő a szívfacsaró nosztalgiának.

Helyben vagyunk hát: mindenképp közös nevezője az idő múlása, emberi mértékben szólva, az öregezés, a gondolkodót, szántóvetőt és könyvelőt egyaránt foglalkoztató téma. Szar ügy – mondhatnánk profánul – és valóban az. Pedig hát az olyannyira vágyott hosszú élet receptje az idők kezdete óta változatlan: nagyon meg kell öregedni. Sokkal jobban, mint amennyire az bárkinek jólesik.

2. nekifutás: a vallomás felől

Ha az író önmagát boncolja élve, az szerencsés esetben mások számára sem érdektelen. Hallottam, olvastam már lesajnáló véleményeket az önmagukról író alkotókról, pedig a műfaj és a módszer ebben az esetben sem lehet esztétikai megítélés tárgya, célpontja. Saját lelkemet (talán) ismerem, másokét bizonyosan kevésbé, a „fejembe látok” és ha csehül érzem magam, azt tényleg érzem, nem csak írom, állítom. Vitathatatlan előny az emberi belső megismerésében, így ábrázolásában is. Persze (ezt is) lehet jól és rosszul csinálni. Az esztétikai érték pedig nem okvetlenül ott keletkezik, ahol várnánk: nem biztos, hogy a vallomás tevőnek okvetlenül különlegesnek, egyedinek kell lennie. Elég ha (valamilyen) ember. Ez pedig általában össze szokott jönni. Vannak

persze írók, akik jellemábrázolásai előtt fejet hajtunk, náluk ez a páratlan, vagy legalábbis párját ritkító beleélési képesség önmagában is átlényegül esztétikai értéké. Vannak, de kevesen. Nyilván nem véletlen, hogy ezek sokszor fiatal emberek, képességük nem magyarázható sem hosszas lélektani, szociológiai vagy egyéb előtanulmányokkal, sem a tetemes élettapasztalattal. Képesség: vagy van, vagy nincs. Ettől persze még írók és jó irodalmi művek garmadáit léteznek, akik és amelyek meg sem kísérik ezt a mestert mutatványt – az esztétikai értéket más módon, más eszközökkel igyekeznek megteremteni. És így van ez jól. A vallomás köztes és mindenekelőtt, ahogyan már említettem kézenfekvő módszer. És különösen alkalmas módszer a nosztalgia művészi (és persze ugyanígy pancser) ábrázolására. Mondhatni, egymásnak teremtette őket a Nagy Írástudó. Mert lehet a nosztalgiáról írni kórtörténeti értekezést – ahogyan azt megtette Johannes Hofer, svéd orvostanhallgató 1688-ban, aki disszertációját írta a külföldön szolgáló katonák halálos honvágyáról és elsőként használta ezt a szóösszetételt. Dolgozatában leírta, hogy az otthonuktól távol szakadt katonák, közömbössé váltak, oly mély letargiába estek, hogy sem enni sem inni nem akartak és akár meg is haltak. Ez még első pillantásra egybe is cseng a szóösszetételt alkotó görög szavak eredeti jelentésével: a nosztosz hazatérést jelent, az algosz pedig fájdalmat. Hofer katonái azért éreztek halálos fájdalmat, mert távol voltak otthonuktól, vágyódásuk tehát elsősorban térbelinek tűnhet, ahogyan a nosztosz is egyértelműen térbeli hazatérésre utal. A mi „korszerű” nosztalgiánk pedig ezzel szemben egyértelműen az időbeli távolság miatt szorongatja a torkunkat. (Gyanítható, hogy már a 17. századi katonák esetében is jelen volt ez a dimenzió, de a korra jellemző életforma, a katonák szociális származása, az alacsony mobilitás tükrében csakugyan túlsúlyban lehetett a térbeli tényező.) Mindenesetre a nosztalgiát a 17-18. században végig, a képzelet életveszélyes agyi zavarának tartották, csak a 19. században kezdte elveszíteni fizikai jellegét, jelentése generalizálódott. Azt azonban csak a 20. század hozta el, hogy divatos és kedvenc témája legyen a pszichiátriának és hogy egy gyógyítható orvosi betegségből a psziché gyógyíthatatlan állapotává váljon. Úgy ám: gyógyíthatatlan! (Más kérdés, hogy efféle gyógyíthatatlan pszichés állapotainkból kívánunk – egyáltalán kigyógyulni...)

A gyógyíthatatlanság egyik magyarázata a már említett térbeli-időbeli paradoxon. Hiába térünk ugyan is végül haza, már nem leljük azt a néhai valóságot,

³ Pintér Judit Nóra, *Laokoón Művészetfilozófiai Folyóirat* 2008/5

amely után annyit vágyódtunk. Nem léphetsz be kétszer ugyanabba a ... kocsmába: más lesz a pincér, más részek kornyadoznak az asztaloknál, egészen más hülyeségekről okoskodnak és ha találsz is ismerőst, vén lesz, mint az országút, elől hiányzik minden foga. Ez az igazi fájdalom! (Akinek pedig túl alári ez a példabeszéd, gondoljon Odüsszeuszra!)

Lássuk be, ez egy igazi csapda, a nosztalgia kétős természetű: olthatatlan, édes vágy valami után, ami valahol létezik vagy létezett, de benne van a kegyetlen tudás is, hogy valójában lehetetlen visszahozni azt, amire ez a vágy irányul. A kínzó hiány valójában nem betölthető, ezért ez maga a veszteség, de mégis, ebben a hülye érzésben maradt valami remény, hogy a jövőben talán mégis visszahozható mindaz, ami elveszett. Érteni nem értjük, talán nem is lehet, de érezni azért nagyon is lehet. Ha most még hozzátesszük, hogy ilyen komplett örületet: nosztalgiát érezhetünk olyasmira is, amit valójában sohasem láttunk, nem tapasztaltunk, csak úgy gondoljuk róla, hogy pontosan ez az, amire okvetlenül vágnunk kell, amit vissza kell sírnunk, akkor lesz teljes a diagnózis! Az ilyen emberre mondjuk, hogy elmeháborodott vagy hogy író...

Folytathatnánk a nosztalgia elmés boncolgatását, beszélgethetnénk az Aranykorról, amely sohasem volt, ámde mégis elveszett és e feletti sajnálkozásunkkal eltölthetjük akár egész életünket, hiszen az elveszett múlt ködös romjain utópiát építhetünk – ha a jelen sivár, a múlt dicső, a jövő is lehet fényes, csak életre kell kelteni a múltat. Csak a jelen az, ami végtelenül sivár és unalmas. (Nem baj, úgy is lehet elmeháborodott az ember, hogy tudja, magáról, hogy az. Kevésbé szórakoztató, de lehet. Az is vigasztal némiképp, hogy a kóros lelkiállapot nem kizárólagos sajátom: igen... szerintem itt a teremben is számos kórtárs író van.)

Ámde tényleg hagyjuk az elméletet, mesélek inkább konkrét dolgokat saját kórlapomról! Illetve kis időre még kanyarodjunk vissza az 1. nekifutásnak nevezett gondolatmenethez, oda, ahol az öregedésről kezdtünk beszélni!

1. nekifutás, 2. rész: öregség, megint a flaszterok, meg a kocsmá

És amíg poroszkálsz az öregség és az utána következő elképzelt felé, ha elkap ez a hangulat, nincs számodra menekvés, lépten-nyomon utolér az érzélgős nyavalya és minden, a világ összes dolga csak azért kerül eléd, hogy fájjon. A kocsmá, ahová már nem térhetsz be. (Ugyanaz a soha, mint a folyó esetében, amibe nem léphetsz kétszer? A kocsmá már nincs, a folyó még van. De egyik se. Szóval

nem tudom, melyik a rosszabb...) Egy darab járda, flaszter, régi téglákból, ami még megmaradt egy olyan utcán, ahol gyerekkorodban gyakran jártál, még mindig az arcodon érzed az áprilisi napsütést és kerülgeted a téglákon vonatozó piros-fekete bodobácsokat. A téglákon betűjelek: HA, nagyapád még emlékezett is a tégláégetőre, aki ezeket készítette, talán Halász Antal lehetett, és persze arra, amikor a járdát lerakták, hiszen jelentős esemény volt ez és büszke lehetett rá a község, meg az akkori előljárók, hogy annyi sármentes utcával dicsekedhettek. Bírja is rendszeresen, semmi baja ennek a megmaradt évszázados flaszternek, lám a másik oldalon, ahol vagy harminc éve felszedték és betonjárdát öntöttek a helyébe, már csak bukducsolva, kátyúkat kerülgetve lehet járni – széttöredezik, porrá mállik a nagy fene korszerűség. Hát jól el révedeztünk néhány kopott téglán...

Ne, a folyóhoz semmiképpen! A Tiszának még csak a közelébe se! De a léptek visznek a faszorhoz (hogy megnőttek ezek a feketefenyők, emlékeszem, osztályról-osztályra jártam a suliban, úgy szedtem össze az önkénteseket az ültetésükhöz) ez még jó. A faszor azonban egyenesen a gáthoz vezet és az mögött... ha oda felkaptatsz, szembesülnöd kell a fájó nosztalgiával magával, a valaha volt legkíméletlenebb érzelmi zsarolóval. Az elárvult part persze nem mesél semmit, de a fejed tele van egy valaha volt nyüzsgő világ zsidóságával, itt az egykori napsütés már nem simogató, tavaszi, hanem perzselő, érezni lehet a napszitta bőr szagát, meg Tisza-szagú is volt a bőröd, meg a lányoké, akik tízpercenként belevetették magukat a vízbe és úgy feküdtek vissza napozni. És nem csak a lányok, mindenki itt volt. Nyüzsgött a fővény, elképzeltetett volt, hogy például vasárnap délután valaki ne jött volna le a Tiszára. Ez pedig már a nosztalgiázás minősített szintje, komolyodó kérdésekkel és tétellel: hol találkoznak manapság az emberek, mi helyettesíti ezt a közösségformáló erőt, amit a folyó néhány évtizeddel ezelőtt még oly magától értetődően képviselt? Ez már átmenet a hétköznapi és a „kozmosz” nosztalgia között, az egyéni és a közösségi fennmaradást érintő világfájdalom között. Az író persze elemében van mindkét szinten, igazi terepe azonban a második, a „kozmosz” szint, amit legszívesebben ki is sajátítana, privatizálna, jó erős palánkkal körbe is kerítene magának.

Itt nem egyszerűen nosztalgiáról: nosztalgia rendszerről beszélhetünk. „Kiköltözött íróként”, férfiúi pubertástól sújtott ötvenesként, polgárháborút, rendszerfelfordulást megélt kortársként magam is csak ámulok – megannyi visszasírható mikrokozmosz, amelynek szilárdul nekifeszül (a mi is?) a jelen undora és hát igen... az a bizonyos jövő, amelyhez leginkább még jelzőt sem igen szeretnék biggyeszteni.

Akár gúnyolódhatnék is efféle hajlamaimon, de hát írói hitvallás is van a világon. Abban pedig benne van – okkal vagy ok nélkül, joggal vagy jog nélkül – a krónikási attitűd, a hivatásos nosztalgiazó. Az író leközdhetetlen készletét érez, hogy összeszedegesse a letűnő korok színes üvegcserepeit és azokból öszszerakosgasson valamit, mert valósággal retteg, hogy a megélt vagy általa egyszerűen csak ismert valóságnak bármely kis szelete örökre elveszhet az idő homályában. És ez egyáltalán nincs összefüggésben a megörökítendő/megörökíthető valóság szelet minőségével. Azért az a kérdés jogosnak tűnik, hogy mi a búbanatért dédelgeti az a habókos író a múltat, ha a jelentől általában hányingere van, következésképpen valószínűleg a múlttól is az volt, amikor az még jelen volt? Nosztalgia rég letűnt hányingerek után, ugyebár...

Akkor itt most jöjjön a beígért példa az említett kórlepről:

Volt egy érdekes marxizmus tanárom Adán, talán 1976-ban, az akkor épp hajmeresztő módon megreformált középiskola első két osztályában, (szerettem azt a tárgyat, mert az adott iskolarendszeren belül nélküle egyáltalán nem tanulhattunk volna klasszikus filozófiát, valaki a reformerek közül viszont ügyesen belepálántálta a kilencedik évfolyam tananyagába) aki végtelenül precíz, igazán elkötelezett marxista és legalább ennyire elkötelezett tanár volt. Az Öreg Koncz – mert így hívtuk a kevéske ősz haját és téglavörös munkaköpenyt, valamint hosszú mutatópalcát viselő tanár urat (pardon: tanár néptársat), olyannyira megtestesítette az életével is példát statuáló és nevelő pedagógus eszményi típusát, hogy az iskolába vezető hosszú úton végig az ott lakók mind az ő kopogó lépeteihez igazították reggelente az órájukat. Szóval Koncz papa – mert így is neveztük – egyszer azt mondta a nemzeti romantikus irodalomról, hogy ez az igen népszerű irányzat bizony ámitásra épül. Mert nem olyan volt az a múlt, ahogyan az írók oly áradozva, oly színesen lefesték. „Nem volt az olyan fényes, nem volt az olyan dicső!” – nyilatkoztatta ki Koncz tanárnéptárs széles, teátrális gesztusok kíséretében és azt hiszem, én meg éppen most tettem eleget egy fontos krónikási feladatnak, hiszen lejegyeztem Koncz tanárnéptárs sok-sok generációt okító sokezer kinyilatkoztatásából legalább egyet, szó szerint. És nem hiszem, hogy megtette más, szóval ebből is látszik, hogy mennyire komoly dolog ez az írás. És lám megint a közepébe kerültem egy nosztalgiazásnak, mert Koncz tanárnéptárs alakjának felidézése minden szempontból megfelel a nosztalgia-rendszerem minden kritériumának. Itt van mindjárt az ifjúkor utáni nyavalygás teljes pompájában, (hej, milyen jókat sörözünk az iskola előtti bolt mögött nagyszünetben!) és

Koncz tanárnéptárs figurája, aki úgy volt elkötelezett marxista, ahogyan az az avangard festő, aki úgy fest absztrakt képeket, hogy a kisujjában van a klasszikus festészet és úgy rajzol, hogy Leonardo sem különbül. Szóval az Öreg Koncz ismerte a filozófiát, lelkesen és élvezetesen tanította a görög klasszikusokat, így az ő szájából számomra igazán hitelesnek hangzott Hegelnek az ő fejről a talpára állítása. Ez a kinyilatkoztatása viszont elgondolkodtatott. Koromnál fogva épp csak túl voltam a Jókay összesen, és elkötelezett híve voltam én rendesen a marxizmusnak és szeretett hazánknak, az el nem kötelezett, Titói Jugoszláviának, de legalább ilyen hévvel lobogott bennem a magyar nemzeti büszkeség és a magyar történelmi múlt iránti lelkesedés. A két dolog ott és akkor egyáltalán nem volt kibékíthetetlen egy kamasz lelkében és fejében, bármily furcsának is tűnhet ez ma már, vagy tűnt akkor is a kívülről állóknak. Akkor sem a kinyilatkoztatás lehetséges politikai vetületei készítettek gondolkodásra, sokkal inkább a műalkotásokhoz való viszonyulásomra hatottak. Nyilván ezért is jegyeztem meg szó szerint a mai napig. Eszembe jut néha, ha a hányingert keltő jelen múlttá vált már rég, és néhanélkül kísértést érzek, hogy dicső fényekbe öltöztessék.

Olyan ez a nosztalgia, mint a hagyma, minden lehűzött héj után újabb réteg van (és még meg is könynyeztet, hogy kellően ripacs legyenek! – ezért most bocsánat, de ellenállhatatlan volt ez az olcsó poén).

Ha ma kimondom a tanár néptárs megszólítást, mindenki felröhög, pedig nekünk természetes volt. A tanár urat csak filmekben hallottuk és ott tudtuk elképzelni. Érdekes, hogy éppen a szerb nyelvben megszólítható volt ez a szigorú váltás a megszólításban, a szerb diákok megszólíthatták tanáraikat egyszerűen úgy, hogy profeszore, és nem kellett okvetlenül hozzátenni egyebet. Magyarul is megfelelt a tanárnő, de az úr helyett mindenképpen kellett valami és ez volt a néptárs. Megszoktuk, jobban mondva ebbe születünk bele, így szocializálódtunk. Hogy milyen mélyen ívódnak bele a társadalom szövetébe ezek a látszólag jelentéktelen formások, jól illusztrálja az alábbi példa. Újságíróként interjút készítettem egy öntudatos, kiváló vasmunkással, valamikor a nyolcvanas évek végén. Tényleg rendes ember volt, nem ment el pártfunkcionáriusnak, pedig többször hívták, megmaradt melósnak, de mindig keményen megmondta a véleményét. Afféle „munkásököl vasököl, oda üt, ahova köll!” – figura, de mondom, a jobbik fajtából. Emlékszem, arról beszélt, hogy lassan újra utcára kell vonulni a „három nyolcasért”. (Tudják, amiről Magyarországon Nagy Feró énekelt: „Nyolc óra munka...”) Akkor már új szelek kezdtek fújdogni és az újságokban kezdett megjelenni az elvtárs helyett az úr. Ez sokaknak visszásnak tűnt, az én emberem például egye-

nesen kikérte magának: „Én nem vagyok úr, ne írják énrólam, hogy úr, én világ életemben rendes ember voltam!” És ami igazán érdekes, akkor én is hasonlóképpen gondoltam. Ez nem csupán a szocializmus szóhasználatának rögzülése vagy valamiféle mesterséges ideológiai kreálmány volt. A bácskai ember eleve nem szereti az „urizálást”. Mindig is gúnyos megvetéssel kezelte a „magyarok” (mármint a magyarországi magyarok) finomkodását, affektáló beszédét, nyafogását és felesleges udvariaskodását. Megint egy példa: otthon voltam Adán szüreten és munka közben, vagy tucatnyi ember jelenlétében hangosan eltűszentettem magam. „Tettemet” néma csend követte, mindenki tette tovább a dolgát. Semmi „Egészségére!” – ami elképzelhetetlen lett volna a határ másik oldalán egy valóságos kórus nélkül. El sem tudom mondani, mennyire jól esett ez a csend, mennyire otthonos lett tőle a domboldal, a napsütéses szeptemberi délután. A bácskai ember nem beszél, ha szavaival amúgy sem mondana semmit. És milyen jól teszi! És lám, mily kicsiny dolgok válhatnak ki az emberből nosztalgiát!

Még egyszer Koncz tanár néptársról és ezúttal az ő nosztalgiájáról: az idők felgyorsulásával és azok for-

golódásai közepette valamikor talajt vesztett szegény. Hitéből nem tért ki, az Istene hagyta el. Azt mesélik, amikor a sokszorosan meghasonlott hatalomnak már egy árva lélek sem hitt és Milosevic, a szerb nemzetiszocialista megváltó, utolsó kétségbeesett próbálkozásaként meghirdette az új nemzeti ünnepet a különböző okokból anakronisztikussá vált régiek helyett, akkor a felhívásnak eleget téve, Koncz tanár néptárs egy szál piros szegfűvel felvonult. Egy szál piros szegfűvel, öltönyben, nyakkendőben – egy szál magában. Vizuáljunk: az országosan tömegdemonstrációként meghirdetett rendezvényen, egy húszeszes magyar község főterén kifogástalan ünnepelőben, fehér hajjal, egy szál piros szegfűvel, egy szál Koncz tanár néptárs... Tökéletes filmjelenet, Bertolucci, Jancsó is megirigyelhetné. Vajon mi járhatott a fejében?

Mivel a bevezetőkből – és nyilván az Önök türelméből is – kifogytam, befejezem. Persze nem végleg, mert eljön majd az idő, amikor igazi, érzelmős nosztalgiával beszélünk és írunk majd az ilyen magyarok tanácskozásokról, hosszan és unalmasan, az utánunk következő nemzedékek legnagyobb rémületére és megdöbbenésére.

